

ULAZAK BOSNE I HERCEGOVINE U KRALJEVINU SRBA, HRVATA I SLOVENACA PREMA PISANJU NARODNOG JEDINSTVA

Apstrakt: *Pitanje ulaska Bosne i Hercegovine u Kraljevinu¹ SHS, značajno je istraživati i proučavati kroz kolumne Narodnog jedinstva, zvaničnog glasila nove narodne vlasti. Iako je u svom prvom broju pompezno najavljeno, da se radi o nezavisnom glasilu, ono je bilo sve, samo ne nezavisno. Naime, riječ je o školskom primjeru prorežimskog lista, koje je služilo za veličanje nove države Slovenaca, Hrvata i Srba, a kasnije veličanje ujedinjenja u Kraljevinu, odnosno, prije svega, veličanje svesrpskog elementa u Kraljevini SHS. Ovaj rad prati informacije sadržane u kolumnama od 4. novembra kada je izašao prvi broj Narodnog jedinstva, pa do 26. decembra 1918. godine, odnosno nepuna dva mjeseca.*

Ključne riječi: *Narodno jedinstvo, štampa, Kraljevina SHS, Bosna i Hercegovina, ujedinjenje, historijski izvori.*

ENTRANCE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES ACCORDING TO NEWSPAPER „NARODNO JEDINSTVO“ (NATIONAL UNITY)

Abstract: *The question of the entry of Bosnia and Herzegovina into the Kingdom of the SHS is important to research and study through the columns of the National Unity, the official newsletter of the new national authorities. Although in its first issue it was announced with pomp, it was an independent newsletter, it was everything, but not independently. Namely, this is a school example of the Edict list, which served to glorify the new state of Slovenians, Croats and Serbs, and later to glorify the unification into the Kingdom, that is, first of all, the glorification of the Serbian element in the Kingdom of the SHS. This work follows the information contained in columns from November 4, when the first number of the National Unity was published, until December 26, 1918, or less than two months.*

1 Prvobitni naziv bio je Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Taj naziv se zadržao sve do 1921. godine, odnosno do Vidovdanskog ustava, kada je promijenjen naziv u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Key words: „*Narodno Jedinstvo*“ (*National Unity*), *Press, Kingdom of SHS, Bosnia and Herzegovina, unification, historical sources.*

Uvodne napomene

Vojni porazi Centralnih sila krajem Prvog svjetskog rata, nagovještavali su korjenite političke promjene u Europi, a posebno na Balkanskom poluotoku. Te promjene su naročito bile prisutne u okviru Austro-Ugarske monarhije, koja je pod svojom vlašću držala znatan dio prostora jugoslovenskih zemalja. Pred kraj Prvog svjetskog rata sve su više rasle težnje za nacionalnim oslobođanjem i samoopredjeljenjem, čemu je dodatno išao u prilog proglas američkog predsjednika Wilsona, o poštivanju principa samoodređenja naroda.

Oslobođanje jugoslovenskih naroda od Habsburške monarhije, imalo je svoje korijene još na samom početku Prvog svjetskog rata, 1914. godine, donošenjem Niške deklaracije. Jugoslovenski političari, su u emigraciji obrazovali 1915. godine, Jugoslovenski odbor, pri tome razvijajući veoma izraženu diplomatsku aktivnost, na popularizaciji ideje jedinstva jugoslovenskih naroda. Važan iskorak u tom pravcu predstavljalo je donošenje Krfske deklaracije, u kojoj je do izražaja došao kompromis između srpske vlade i Jugoslovenskog odbora.

Jugoslovenski političari u Austro-Ugarskoj monarhiji, suočeni sa neizbježnim promjenama u Monarhiji, intenzivirali su u posljednjim godinama Prvog svjetskog rata političku aktivnost, za ujedinjenje jugoslovenskih naroda. Oni su neposredno prije sazivanja bečkog parlamenta obrazovali, 29. maja 1917. godine Jugoslovenski klub u koji su ušli svi slovenački, hrvatski i srpski zastupnici u Carevinskom vijeću. Za predsjednika kluba izabran je Anton Korošec. Na sjednici bečkog parlamenta, 3. maja 1917. godine, Korošec je u ime Kluba pročitao tekst Majske deklaracije u kojoj se zahtijeva ujedinjenje svih zemalja Monarhije, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno “državno tijelo” pod žezlom habsburške dinastije. Na sastanku predstavnika svih stranaka, iz svih jugoslovenskih zemalja Monarhije, održanom 2. i 3. marta 1918. godine, u Zagrebu, usvojena je rezolucija sa ponovnim naglašavanjem ideje narodnog jedinstva, koje mora biti zasnovano na načelu samoopredjeljenja naroda, kao osnovnom motivu za stvaranje nezavisne i na demokratskim načelima zajedničke države Slovenaca, Hrvata i Srba. Na pomenutom sastanku bila je zastupljena i Bosna i Hercegovina, sa svojim predstavnicima, među kojima nije bilo Bošnjaka.

Značaj martovskog sastanka u Zagrebu, ogleda se u tome, što je pokrenuta inicijativa i podnesen prijedlog za obrazovanje Narodnog vijeća SHS sa sjedištem u Zagrebu, a koji je realizovan tek u oktobru 1918. godine. Na taj način su započele aktivnosti na stvaranju pretpostavki za organizovanje vlasti, sa osnovnim ciljem da spriječi nered, te da na taj način, bez većih društvenih potresa, preuzme vlast u svoje ruke.

U oktobru 1918. godine, u Zagrebu je formirano Narodno vijeće SHS, sa sjedištem u Zagrebu, koje je ubrzo obrazovalo Središnji odbor od 36 članova u kome je Bosna i Hercegovina bila zastupljena sa devet svojih predstavnika. Budući da u pomenutom sastavu nije bio nijedan Bošnjak, to su naknadno u isti kooptirani dr. Halid-beg Hrasnica i Hamid Svrzo. Bošnjački predstavnici morali su prije kooptiranja dati izjavu, kojom potvrđuju svoju saglasnost sa načelima zagrebačke rezolucije od marta 1918. godine. Ovakav nepovjerljiv stav prema Bošnjacima, rezultat je naslijeđenog nepovjerenja između hrvatskih, srpskih i bošnjačkih političara, odnosno nepovjerenja prema politici tadašnjih bošnjačkih političkih predstavnika. Činjenica je da Bošnjaci nisu imali ni svog predstavnika u Jugoslovenskom odboru, niti su bili uključeni u aktivnosti na stvaranju Narodnog vijeća SHS. Bošnjački predstavnici nisu stavili potpis ni na memorandum koji je septembra 1918. predat mađarskom političaru Tisi, u kome se tražilo rješenje bosanskog pitanja na temeljima samoopredjeljenja naroda.

Tada su značajniji bošnjački političari zastupali tezu rješenja bosanskog pitanja, u autonomno uređenoj Bosni prisajedinjenoj Mađarskoj. Takvu, mađarofilsku politiku, zastupao je Šerif Arnautović. S druge strane, istaknuti bošnjački političar, Safvet-beg Bašagić vidio je Bosnu u ujedinjenoj Hrvatskoj, uređenoj u sklopu Austro-Ugarske monarhije. Bošnjački političari, projugoslovenski orjentisani, uključuju se u jugoslovenski pokret nešto kasnije i to prije svih Mehmed Spaho i Halid-beg Hrasnica.

Položaj i pitanje Bosne i Hercegovine u koncepcijama rješenja državno pravnog statusa bilo je raznovrsno. Njegovo konačno određenje zavisilo je od ishoda Prvog svjetskog rata. Naime, većinski dio pravoslavnog, pa i katoličkog stanovništva zagovarao je koncepciju ujedinjenja svih jugoslovenskih naroda u jednu državu. Jedino Bošnjaci i bošnjački političari nisu u toj koncepciji vidjeli pravo rješenje. Međutim, bošnjački narod, kao i njegovi politički predstavnici nisu bili u dovoljnoj mjeri niti brojno, niti politički moćni, da bi mogli bitnije uticati na kreiranje konačnog rješenja. Stoga su bošnjački političari, pred kraj rata, uvidjevši poraz Centralnih sila, počeli sa postupnim prihvatanjem ideje ujedinjenja sa ostalim jugoslovenskim narodima. To za Bošnjake nije bilo najsretnije rješenje, te ga oni nisu ni prihvatili sa radošću, ali su istovremeno znali, da nemaju alternativu, a kako bi uopće imali priliku da učestvuju u kreiranju sudbine bošnjačkog stanovništva.

Na ovaj način ponovno je ponovljen usud Bosne i Bošnjaka, od prije 40 godina, kada su mimo svoje volje, morali prihvatiti i priznati austrougarsku vlast u Bosni i Hercegovini. Da je pitanje ujedinjenja bio pogrešno izabran koncept, potvrdit će se samim činom ujedinjenja u Državu SHS, a naročito ujedinjenjem u Kraljevinu, u kojoj su Bošnjaci, ali i Bosna i Hercegovina imali efemeran značaj u odlučivanju o političkoj, državnoj, privrednoj, obrazovnoj i svakoj drugoj oblasti nove države.

Pitanje ulaska Bosne i Hercegovine u Kraljevinu SHS, značajno je istraživati i proučavati kroz kolumne *Narodnog jedinstva*, zvaničnog glasila nove

narodne vlasti. Sveobuhvatno sagledavanje pitanja koje je tema ovog rada, svakako podrazumijeva konsultovanje arhivske građe kao primarnih historijskih izvora, kao i štampe, koja nije bila u funkciji režima. Pitanje historijske kritike, komparacije izvora, dakako je ključno za cjelovito razumijevanje i historijsko naučno utemeljenje pitanja ulaska Bosne i Hercegovine u Kraljevinu SHS.

Zadatak ovog rada nije sveobuhvatan pristup istraživanju ovog pitanja, nego prezentacija značajnih informacija, sadržanih u kolumnama *Narodnog jedinstva*, koristeći se kritičkim pristupom u interpretiranju istraženih podataka.

Djelatnost Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu

Nakon osnivanja Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, uslijedilo je je formiranje Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu, a ubrzo potom i njegovog Glavnog odbora, čije predsjedništvo su sačinjavali: Gligorije Jeftanović, Jozo Sunarić, dr. Halid-beg Hrasnica, dr. Savo Ljubibratić i dr. Hamid Svrzo. Prvi akt Glavnog odbora, nakon njegovog osnivanja bio je zahtjev za potpunu amnestiju političkih zatvorenika, čemu je udovoljeno, te su svi politički zatvorenici pušteni na slobodu 1. novembra 1918. godine, među kojima i Atanasije Šola. Na prijedlog Glavnog odbora i uz saglasnost Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, obrazovana je Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu, čiji je predsjednik bio Atanasije Šola. Od bošnjačkih političara u sastav Vlade ušao je dr. Mehmed Spaho, koji je dobio resor obrta, trgovine, pošte i brzovanja.² Primopredaja vlasti između posljednjeg zemaljskog poglavara generala Sarkotića i Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu, izvršena je 1. novembra 1918. godine, a već 3. novembra 1918. godine, Narodna vlada je preuzela vlast u Bosni i Hercegovini. Na osnovu toga može se konstatovati da je period međuvlašća trajao kratko.

Međutim, unatoč tome, u zemlji je trebalo sačuvati red i mir. Prvi korak u pravcu stvaranja svojih naoružanih formacija, Glavni odbor i Narodna vlada učinili su obrazovanjem jedinica Narodne garde, 1. novembra 1918. godine, čija je služba bila besplatna, a svaki gardista je dobivao legitimaciju od Narodnog vijeća. Po

---

2 "Rad Narodnog vijeća SHS", *Narodno jedinstvo*, god. I, br. 1, 4. novembar 1918, 2. U navedenoj kolumni, se navodi da je Glavni odbor Narodnog vijeća u Sarajevu pozvao Narodno vijeće u Zagrebu, da ono imenuje ljude koji će u Bosni i Hercegovini preuzeti vlast u svoje ruke. Sam način imenovanja Vlade, je pokazao u kolikoj mjeri je Bosna i Hercegovina bila ravnopravna u budućoj državnoj zajednici, te oslikava njen historijski usud, da neko drugi donosi ključne odluke u njeno ime. Odmah nakon imenovanja Vlade uslijedile su čestitke te izjave vjernosti, odanosti i poslušnosti. Između ostalih čestitke i izjave lojalnosti uputio je Osman Vilović, gradonačelnik Tuzle, u kojoj se između ostaloga navodi *Gradsko zastupstvo žali mnoge nepravde nanesene dosadašnjim sistemom cijelome narodu, a osobito braći Srbima*. Vidi: "Domaće vijesti-Pozdravi Narodnom vijeću", *Narodno jedinstvo*, br. 2, 3. Izjave lojalnosti uputilo je i gradsko predstavništvo Tuzle, nakon svečane sjednice, na kojoj je konstatovano žaljenje *zbog nepravde nanesene dosadašnjim sistemom cijelome narodu, a osobito braći Srbima*. Na osnovu naprijed navedenog evidentno je da se po istim načelima izjavljuje lojalnost, kao što je to rađeno i ranijih decenija Austro-Ugarskoj monarhiji, pa čak od strane istih ljudi. Vidi: "Pozdravi Narodnom vijeću", *Narodno jedinstvo*, br. 9, 11. novembar 1918, 5.

odluci Glavnog odbora Narodnog vijeća u Sarajevu, u cilju održavanja mira i reda, trebalo je osnovati u svakom okružnom, kotarskom i seoskom mjestu, Narodnu gardu. Međutim, odziv u Narodnu gardu nije bio zadovoljavajući, te je stoga Odbor Narodnog vijeća SHS za grad Sarajevo, pozvao ponovno, 6. novembra, *da se što prije upiše u Gardu, svaki čestiti i za to sposoban građanin*.³ Međutim, značajan broj gardista nije se ni približno odlikovao “čestitošću”. Budući da Garda nije bila uređena vojna formacija, mnogi njeni članovi su uključeni u Gardu iskoristili za svoje lične ciljeve, prije svega pljačku tuđe imovine, ali i za osvetničke ciljeve. Stoga gardisti nisu uživali ugled u narodu, a optužbe na njihov račun su bile česte. *Narodno jedinstvo* međutim, ne donosi takve informacije, što je sasvim razumljivo.

U kolikoj mjeri je stanje u državi bilo složeno i teško, govori činjenica da je Glavni odbor Narodnog vijeća bio primoran da, za održavanje reda pozove srpsku vojsku. Stoga je Glavni odbor Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu, uputio prijedlog Središnjem odboru Narodnog vijeća u Zagrebu, kojim se traži da srpska vojska ili pak druge jedinice antante, zaposjednu prostor *u kojima živi jedinstveni narod Slovenaca, Hrvata i Srba*.⁴ Navedeni prijedlog je usvojen i od strane Narodnog vijeća u Sarajevu.

Prve jedinice srpske vojske stigle su u Sarajevo već 6. novembra 1918. godine. Narodno jedinstvo, euforično prenosi *Dolazak i svečani doček prvih oslobodilačkih četa u Sarajevu*.⁵ Jedinice srpske vojske u Sarajevu su dočekali članovi Glavnog odbora i Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu, a u susret srpskoj vojsci u Višegrad upućeni su članovi Glavnog odbora, među kojima i Hamid Svrzo. Već 9. novembra u Sarajevo je stigao i komandant grada Sarajeva, pukovnik Milan Nedić. Koliki značaj je pridavan srpskoj vojsci i njenim vođama govori i podatak da su pukovnika Nedića, već 12. novembra posjetili Šerif Arnautović, direktor vakufa, koji se u ime stanovnika Rogatice zahvalio, što je na molbu Rogatičana poslat jedan odred srpske vojske, da tamo uspostavi red. Šerif Arnautović, koji je do sloma Austro-Ugarske zastupao mađarofilsku politiku, izjavio je da je on, kao i najveći dio Muslimana za sjedinjenje sa Srbijom, pod dinastijom Karađorđevića.⁶ Već sam nastup pojedinih političkih, vjerskih i drugih dužnosnika, Bošnjaka, ali i Hrvata, oslikava na jedan posredan način dominantnu ulogu Srbije, a ujedno inferioran položaj Bosne i Hercegovine.

Pokolji bošnjačkog stanovništva, u periodu Prvog svjetskog rata, ali i ranijim stoljećima, od strane srpske vojske, naročito na prostoru istočne Bosne, još uvijek su bili svježi. Zato su Bošnjaci, pa i bošnjački političari bili podozrivi prema srpskoj vojsci, što je priznao i sam Arnautović, prilikom prijema kod pukovnika Nedića. Njegovo naknadno uvjeravanje kako se bošnjačko stanovništvo uvjerilo u dobre namjere “srpske braće” vjerovatno je bio samo gest dodvoravanja. U cilju umirivanja stanovništva Bosne i Hercegovine, po pitanju dolaska srpskih

3 *Isto*, br. 2, 5. novembar 1918, 2.

4 *Isto*, br. 1, 4. novembar 1918, 2.

5 *Isto*, br. 5, 7. novembra 1918, 1, 2; “Srpska oslobodilačka” vojska stigla je u Tuzlu već 7. novembra 1918. godine”, *Narodno jedinstvo*, broj 6, 8. novembra 1918, 3.

6 „Muslimani i Hrvati kod pukovnika M. Nedića“, *Narodno jedinstvo*, broj 11, 13. novembar 1918, 1.

jedinica, a posebno bošnjačkog stanovništva, najbolje ilustruje objava, koju prenosi *Narodno jedinstvo*, o pobijanju navodnih glasina. *Obavješteni smo, da u raznim mjestima pojedine sumnjive osobe, povodom dolaska srpskih četa šire beztemeljne i neosnovane glasove, kao da hrabre srpske čete dolaze s neprijateljskom namjerom.*⁷ Ova objava, nam ustvari na jedan posredan način govori da srpska vojska nije ni izbliza sa radošću prihvaćena, kako je to prezentovano u *Narodnom jedinstvu*.

U cilju pridobijanja vjerskih poglavara, komandant srpskih jedinica, potpukovnik Živan Ranković, posjetio je predstavnike svih konfesija u Bosni i Hercegovini.⁸ Tom prilikom potpukovnik Ranković susreo se sa mitropolitom Leticom, reis-ul-ulemom Čauševićem, nadbiskupom Štadlerom, nadržabinom Levijem, nadržabinom Veselom i župnikom Šeferom.

Uzimajući u obzir činjenicu da je put ujedinjenja već utrt, te da Bošnjaci nemaju snage da utiču na tok ujedinjenja, preostalo im je da se pomire sa sudbinom i prihvate *status quo*. U skladu sa tim, Muslimani Sarajeva su na čelu sa reis-ul-ulemom Čauševićem, organizovali banket za srpske oficire, 15. novembra, u znak "dobrodošlice" srpskoj vojsci. Govor reis-ul-uleme, njegovo veličanje srpske vojske, kralja i prijestolonasljednika, svakako ne odražava pravo raspoloženje bošnjačkog naroda, ali je takav taktički potez i dodvoravanje tada bilo neophodno.⁹ Naime, političke okolnosti, po ko zna koji put su bile takve, da su kako politički, tako i vjerski predstavnici bošnjačkog naroda, morali taktiziranjem stvoriti prostor za djelovanje i borbu za pozicioniranje bošnjačkog stanovništva u novoj državi.

Za privremeno organizovanu vlast u Bosni i Hercegovini, sa njenim najvišim organima, Narodnim vijećem i Narodnom vladom, dolazak srpske vojske ocjenjivan je kao način i put za izlazak iz teškoća sa kojima su se susretali na svakom koraku. U početku, srpska vojska je trebalo da spriječi anarhiju, te zaštititi narod od austrijske vojske u povlačenju, da štiti vojne magacine i drugo. U kasnijem periodu, srpska vojska će biti značajan faktor u nastojanjima da se učvrsti uspostavljeni poredak vlasti, a protiv organizovanog radničkog pokreta. Stoga će u toku 1919. godine, srpska vojska uzeti aktivno učešće u gušenju nekih akcija radničkog pokreta. Na čelu srpske vojske koja je učestvovala u gušenju navedenih akcija, stajao je vojvoda Stepa Stepanović, isti onaj vojvoda koji je sa toliko oduševljenja i ushićenja dočekan u Sarajevu, novembra 1918. godine. Stanovništvo Bosne i Hercegovine zvanično je bilo obaviješteno da je u Bosni i Hercegovini, održavanje reda i zaštita privatne i državne imovine povjereno srpskoj vojsci, te da je u vezi s tim obrazovana Komanda mjesta, Komanda sarajevske tvrđave i Komanda željezničke stanice.¹⁰

7 "Domaće vijesti - Neosnovani glasovi", *Narodno jedinstvo*, br. 4, 6. novembra 1918, 3.

8 "Posjeta vjerskim poglavcima", *Narodno jedinstvo*, br. 7, 9. novembar 1918, 3. Međutim, neophodno je naglasiti da su među stanovništvom, prije svega bošnjačkim, itekako bila živa sjećanja na zlodjela srpske vojske, te je dolazak srpskih jedinica u narodu prihvaćan sa zebnjom i strahom, po pitanju stvarnih namjera njihova dolaska.

9 "Govor reis-ul-uleme Čauševića na banketu srpskim oficirima", *Narodno jedinstvo*, br. 14, 16. novembar 1918, 2.

10 "Održavanje reda povjereno srpskoj vojsci", *Narodno jedinstvo*, br. 14, 16. novembar 1918, 2. U Sarajevu je 28. novembra upućen poziv svim Bosancima i Hercegovcima za prijavljivanje u srpsku

Budući da je održavanje reda i zaštita imovine povjerena srpskoj vojsci, to je Povjerenstvo za Narodnu odbranu izdalo objavu, u kojoj su pozvani svi građani Bosne i Hercegovine, koji posjeduju oružje, da isto predaju kotarskim vijećima. Objava je upućena građanima, 11. decembra, a istu je u ime povjerenstva potpisao povjerenik za Narodnu odbranu Žakula.¹¹

Jedno od značajnih pitanja u periodu austrougarske uprave, po kojem su ispoljeni mnogobrojni suprotstavljeni stavovi bilo je i pitanje jezika i pisma. Stoga je Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu, već 3. novembra donio *Zakon o zvaničnom jeziku*, po kojem je zvanični jezik u Bosni i Hercegovini srpski ili hrvatski, a pismo ćirilica i latinica, koji su bili ravnopravni.¹² U skladu sa novom jezičkom politikom, Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu je izdala objavu, 29. novembra 1918. godine (br. 13.680/prez), kojom je zabranila pohađanje škola sa stranim jezikom, djeci čiji je maternji jezik srpski, hrvatski ili slovenački. Narodne, privatne i konfesionalne škole sa stranim nastavnim jezikom, mogle su i dalje raditi isključivo u *narodnosnim kolonijama i u mjestima industrijskih preduzeća*. Sve ostale škole, sa stranim nastavnim jezikom morale su biti zatvorene, a djeca upisana u narodne ili privatne i konfesionalne škole.¹³

Važno mjesto u djelatnosti Narodnog vijeća i Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu zauzimalo je i pitanje prehrane stanovništva životnim namirnicama. Iako se dosta hrane moglo obezbijediti realizacijom rekvizicije žita, članovi Narodnog vijeća, zauzeli su po tom pitanju dosta kritičan stav, smatrajući to nepopularnom mjerom, kompromitovanom još iz vremena Prvog svjetskog rata. *Narodno jedinstvo* donosi zaključke Narodnog vijeća o obustavi rekvizicije, a koji su se odnosili na pojedine proizvode. Prije svega Narodna vlada je obustavila rekviziciju stoke za klanje, od kada su svi potrošači mesa, to jest gradovi, industrija, narodna vojska, organizacije, mesari, itd. morali podmirivati potrebu za mesom, slobodnom kupovinom na pijacama. Međutim, oslobođanja od rekvizicije nisu bili oslobođeni obrtnici koji su se bavili prodajom i prerađivanjem mesa i koji su bili dužni i dalje da se pridržavaju maksimalnih cijena, koje određuju kotarski uredi, u sporazumu sa kotarskim odborom Narodnog vijeća. Obustavljanje rekvizicije odnosilo se i na žito i brašno.¹⁴

---

vojsku, na dobrovoljnoj osnovi. Sa navedenim proglasom, suglasilo se i Narodno vijeće, na sjednici od 19. novembra 1918. godine. Vidi: *Narodno jedinstvo*, br. 27, 29. novembra 1918, 2.

11 *Narodno jedinstvo*, Službeni dio, br. XIV, 13. decembar 1918, 1. Budući da akcija dobrovoljne predaje oružja nije urodila plodom, to je povjerenik za Narodnu odbranu, izdao naređenje o prisilnom oduzimanju oružja od naroda. Vidi: *Narodno jedinstvo*, br. 59, 31. decembar 1918, 3.

12 *Narodno jedinstvo*, Službeni dio, br. IV, 12. novembar 1918, 1. Narodno jedinstvo prenosi kolumnu lista "Sar. Tagblatt" od 29. novembra, na to što je Narodna vlada u Sarajevu obustavila rad u srednjim školama i tečajevima, u kojima je nastavni jezik Njemački ili Mađarski. Vidi: "Škole sa tuđim nastavnim jezikom", *Narodno jedinstvo*, br. 32, 3. decembar 1918, 1.

13 *Narodno jedinstvo*, Službeni dio, br. XII, 6. decembar 1918, 1.

14 "Prehrana Bosne i Hercegovine prema odredbama Narodne vlade", *Narodno jedinstvo*, br. 13, 15. novembar 1918, 1, 2.

Pokretanje ratom razrušene industrije, te zapuštene poljoprivrede, bio je jedan od velikih zadataka nove vlasti. Industrija Bosne i Hercegovine, se uglavnom zasnivala na eksploataciji rudnih bogatstava, prije svega šume, uglja, soli, itd. Stoga je jedan od prvih poteza nove vlasti bilo stavljanje u funkciju rudnika u Bosni i Hercegovini, kao i Solane u Tuzli. Stoga je već početkom novembra 1918. godine Rudarski odsjek Narodne vlade u Sarajevu izdao proglas kojim se traže radnici za sve zemaljske ugljenokope i to u Kreki kod Tuzle, Zenici, Kaknju, Brezi, Maslovarima kod Kotor Varoša, Banjoj Luci, Mostaru i Ugljeviku kod Bijeljine, kao i za solaru u Kreki. Pri tome se nudi dobra plaća, jeftina hrana, stan, pomoć u slučaju bolesti i nemoći. Naglašeno je da se mogu javiti samo muške osobe iznad 16 godina, a prednost imaju neoženjeni muškarci.¹⁵ U kolikoj mjeri je stanje u industriji, rudarstvu, bilo loše najbolje ilustruje činjenica generalnog štrajka rudara 1919. godine u Tuzli.

Ulazak Bosne i Hercegovine u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca

Svi planovi srpske politike u ranijem periodu, svodili su se na jedno, a to je prisajedinjenje Bosne i Hercegovine Srbiji. Sjedinjenjem Države SHS sa Srbijom, pobornici takve politike, vidjeli su ostvarenje davno zacrtane ideje širenja i stvaranja "Velike Srbije". Pitanje ujedinjenja u atmosferi završetka Prvog svjetskog rata, i "slavne bratske srpske vojske" svakako nije ni bilo upitno. Međutim, ono što je trebalo definisati jeste pitanje državnog uređenja buduće države. Sa prostora Bosne i Hercegovine nije bilo značajnijih istupanja u tom smislu, ali je zato hrvatska, prije svega zagrebačka javnost itekako postavljala pitanje budućeg uređenja države, tj. da li će biti republika ili monarhija. Takve ideje, međutim oštro kritizira *Narodno jedinstvo*, na koji način je ustvari na domaćem terenu (u Bosni i Hercegovini) vršen orkestriran pritisak na domaće političare i javnost. U svojim kritičkim istupima u kolumnama lista, otvoreno se propagira monarhističko uređenje, kao sasvim prirodno i očekivano rješenje.¹⁶

Početkom novembra, uveliko su započeli pregovori oko ujedinjenja Srbije sa državom SHS. Naime, 6. i 7. novembra u Ženevi je održana konferencija na

---

15 "Gradske vijesti", *Narodno jedinstvo*, br. 10, 12. novembar 1918, 2.

16 "Republika ili monarhija", *Narodno jedinstvo*, br. 20, 22. novembar 1918, 1. Narodno jedinstvo i u narednim brojevima donosi kritičke tekstove na stavove oko uređenja buduće jugoslovenske države. Vidi: *Narodno jedinstvo*, br. 21, 23. novembar 1918, 1. Na Skupštini Demokratskog saveza, održanoj u Zagrebu, 5. novembra, Mato Lisičar, je između ostaloga rekao *I u Africi imade republika, Velika crnačka država Liberija takođe je republika. Meksiko je republika, Kina je republika*. Vidi: *Narodno jedinstvo*, br. 23, 25. novembra 1918, 1. Nastojanja hrvatskih intelektualnih i političkih krugova, na uređenju buduće države u obliku republike nisu jenjavala sve do proglašenja ujedinjenja. Vidi: *Narodno jedinstvo*, br. 24, 26. novembar 1918, 1. (napomena: sve naprijed navedene kolumne nose isti naziv: Republika ili monarhija). Narodno jedinstvo također prenosi informacije vezane za Stjepana Radića koji je izbačen iz Narodnog vijeća, zbog njegovih republikanskih ideja. Vidi: „Stjepan Radić“, *Narodno jedinstvo*, br. 26, 28. novembra 1918, 1.

kojoj su prisustvovali Nikola Pašić ispred srbijanske kraljevske vlade, predstavnici srbijanske opozicije (bivši ministri Drašković, Marinković i Trifković), zatim predstavnici jugoslavenskog odbora (Trumbić, Gregorin i Vasiljević), a Narodno vijeće SHS su zastupali Korošec, Čingrija i Žerjav.¹⁷ Pregovori su završeni usvajanjem deklaracije, koja je predviđala da se ujedinjenje, bar u početku izvrši na konfederativnom principu. Kako navodi Mustafa Imamović, u knjizi *Historija Bošnjaka*, Nikola Pašić je bio prisiljen da pristane na takav sporazum. Međutim, po povratku u Beograd, podnio je ostavku na mjesto predsjednika vlade i time anulirao svoj potpis na deklaraciju. Time je omogućio vladi da naknadno odbije prihvatiti navedeni sporazum, što je ona i učinila.

Da je Kraljevina Srbija igrala perfidnu političku igru, govori podatak da je odbila dogovor zaključen u Ženevi, tek kada je pitanje ujedinjenja dovedeno pred svršen čin. Naime, *Narodno jedinstvo* prenosi informaciju kako navedeni dogovor nije prihvaćen, jer *nije odgovaralo raspoloženju mjerodavnih krugova Srbije, a i sam ga je ministar, predsjednik Pašić potpisao preko volje. Stoga je srpska vlada uskratila odobrenje tom utanačenju i tako je ono postalo bespredmetno. Ujedno je ministar predsjednik Pašić izvukao iz toga položaja konsekvence i demisionirao.*¹⁸ Na taj način je pitanje ujedinjenja dovedeno pred svršen čin, na način kako je to odgovaralo Kraljevini Srbiji.

Narodno jedinstvo ne prenosi detalje sporazuma, vezano za oblik državnog uređenja buduće državne zajednice, ali konstatuje da se po *zaključcima ciriške konferencije od 7. novembra, država SHS u bivšoj Austro-Ugarskoj priključuje Kraljevini Srbiji i Crnoj Gori, da s njima bude jedno političko tijelo.*¹⁹ U navedenoj kolumni navodi se da je Pašić u ime srpske kraljevske vlade prihvatio izjavu Narodnog vijeća u Zagrebu, da se prizna Narodno vijeće, kao najveća organizovana vlast SHS u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji, a njegova kopnena i pomorska vojska kao saveznička sila. Jedan od zaključaka konferencije, a koji prenosi *Narodno jedinstvo*, jeste da se obrazuje zajedničko ministarstvo, koje će brojati 12 članova i zastupati Kraljevinu Srbiju, Narodno vijeće u Zagrebu i njegova izvanjskoga zastupnika, A. Trumbića (riječ je o Jugoslavenskom odboru, op. a), kod sila Antante. Također je dogovoreno da jedan od državnih sekretara tog budućeg ministarstva pripremi materijal za ustavotvornu skupštinu.

U takvim okolnostima, krajem novembra intenzivirane su aktivnosti oko ujedinjenja Države SHS sa kraljevinom Srbijom. Središnji odbor Narodnog vijeća SHS, je na sjednici održanoj 24. novembra 1918. godine, donio odluku o ujedinjenju Države SHS sa Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom, u jedinstvenu državu SHS. Tom prilikom je izabran odbor od 28 lica koji su imali pune ovlasti, da u sporazumu sa vladom Kraljevine Srbije i predstavnicima svih stranaka u Srbiji i Crnoj Gori, bez odgađanja provedu organizaciju jedinstvene države, prema posebnim uputama.

---

17 „Priprave za obrazovanje jugoslavenskoga ministarstva“, *Narodno jedinstvo*, br. 21, 23. novembar 1918, 1.

18 „Ministar Pašić demisionirao“, *Narodno jedinstvo*, br. 28, 30. novembar 1918, 2.

19 *Narodno jedinstvo*, br. 21, 23. novembar 1918, 1.

Njihove zaključke naknadno je moralo ratificirati Državno vijeće (na svom prvom sastanku), sastavljeno od predstavnika Kraljevine Srbije i Crne Gore i članova Narodnog vijeća SHS, pojačani sa predstavnicima Jugoslavenskog odbora u inostranstvu. U sastavu odbora za provođenje ujedinjenja, od bošnjačkih političara bili su: Halid-beg Hrasnica i Hamid Svrzo.²⁰ Odluku o ujedinjenju pozdravio je Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu, na XV sjednici održanoj 25. novembra 1918. godine.²¹

Dolaskom u Beograd, 29. novembra, delegacija Narodnog vijeća na čelu sa dr. Pavelićem, je primljena kod predsjednika beogradske općine, Marjanovića. Na zvaničnom prijemu, dr. Pavelić je istakao *došli smo kao predstavnici slobodne države SHS, da izgradimo sa Srbijom i Crnom Gorom jedinstvenu južnoslavensku državu, u kojoj će biti zajamčena sloboda, samostalnost i teritorijalna individualnost svakom plemenu*. Dr. Pavelić, kao i drugi članovi delegacije, bili su u audijenciji kod regenta Aleksandra. Prilikom audijencije bošnjačkih predstavnika, Hrasnice i Svrze, regent im je prenio da će u novoj državi vladati najveća vjerska sloboda.²² Iako su u početku svi članovi delegacije stajali pri uputstvima koja su imali, da se buduća država uredi na federalnom principu, od toga su tokom pregovora morali odustati. Umjesto naputka, delegacija je 1. decembra 1918. godine, podnijela regentu jednu adresu, kojom ga poziva da u ime kralja Petra preuzme vlast u čitavoj državi. Tim činom udaren je temelj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, sa dinastijom Karađorđevića na čelu. Regent Aleksandar primio je adresu Narodnog vijeća SHS i izjavio da preuzima, *u ime kralja Petra I, kraljevsku vlast u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*.²³

Činom ujedinjenja prestala je funkcija Narodnog vijeća. U obavijesti predsjedništva Narodnog vijeća, od 3. decembra o proglašenju države SHS, upućenoj Narodnoj vladi za Bosnu i Hercegovinu, između ostalog stoji *ovim aktom prestala je funkcija Narodnog vijeća, kao vrhovne suverene vlasti države SHS na teritoriju bivše Austro-Ugarske monarhije. Sa konstituiranjem ministarstva prestaće i njegova administrativna funkcija, koju će sve dotle voditi predsjedništvo Narodnog vijeća u sporazumu sa srpskom vladom*.²⁴ Ujedinjenje sa Kraljevinom Srbijom pozdravio je Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu, na svojoj XVII sjednici, od 2. decembra 1918. godine.²⁵

20 „Saopštenje o obrazovanju jedinstvene države SHS“, *Narodno jedinstvo*, br. 23, 25. novembar 1918, 1. Navedeni odbor od 28 članova, uputio se 26. novembra u Beograd. Vidi: „Put izaslanika Narodnog vijeća SHS u Biograd“, *Narodno jedinstvo*, br. 24, 26. novembar 1918, 1.

21 „Zaključci sjednice Glavnog odbora Narodnog vijeća“, *Narodno jedinstvo*, br. 27, 29. novembar 1918, 1.

22 „Izaslanici Narodnog vijeća u Biogradu“, *Narodno jedinstvo*, br. 30, 2. decembar 1918, 1. Prilikom prijema Hrasnice i Svrze, regent im je rekao da oni *saopće svojim ljudima* (Bošnjacima, op. a), *da će u novoj državi vladati najveća vjerska sloboda*.

23 „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca“ *Narodno jedinstvo*, br. 32, 3. decembar 1918, 1.

24 „Obavijest predsjedništva Narodnog vijeća o proglašenju države SHS“, *Narodno jedinstvo*, br. 34, 5. decembar 1918, 1.

25 *Narodno jedinstvo*, br. 34, 5. decembar 1918, 1.

Povodom ujedinjenja, oglasili su se u jednom proglasu, Glavni odbor Narodnog vijeća, sa Narodnom vladom Bosne i Hercegovine, u kojem su, veličajući čin ujedinjenja, te dinastiju Karđorđevića, obavijestili sve *Srbe, Hrvate i Slovence* da *vladarsku vlast na čitavome teritoriju, sada jedinstvene države Srba, Hrvata i Slovenaca, vrši njegovo Veličanstvo kralj Petar I, odnosno u njegovoj zamjeni, kao regent Aleksandar.*²⁶ Nakon ujedinjenja uslijedili su pozdravi i izjave lojalnosti regentu i novouspostavljenoj kraljevini. Prije svih, svoje pozdrave i izjave lojalnosti uputili su Jeftanović i Šola, u ime Glavnog odbora i Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu.²⁷

Zanimljivo je primijetiti, da se u svim pozdravima ujedinjenju i regentu, veliča uloga dinastije Karđorđevića, Srbije, srpske vojske, srpskih vojvoda i komandanata, a da se pri tome uopće ne spominje Država Slovenaca, Hrvata i Srba, kao najznačajnija karika u novoj kraljevini, niti ostali narodi koji su ušli u njen sastav. Na taj način je, već na samom početku bilo vidljivo u kolikoj mjeri je Srbija, preuzela primat u novoj državi. Izjave lojalnosti nisu se ništa razlikovale od izjava lojalnosti bivšoj Austro-Ugarskoj okupatorskoj monarhiji. Čest je slučaj, da pozdrave upućuju isti oni ljudi koji su to radili i ranijih 40 godina. U pozdravima Narodnog vijeća Kulen Vakufa, doslovno stoji *Živio kralja Petar! Živio srpski narod i srpska vojska, koja nas je oslobodila.*²⁸ Dakle, u svim pozdravima i izjavama lojalnosti prisutno je veličanje svesrpskog elementa, kao da je on jedini zaslužan za ujedinjenje i kao da on jedini čini novu državu.

Kao po nekoj nepisanoj direktivi uslijedili su pozdravi od strane svih okružnih, kotarskih i mjesnih narodnih odbora u Bosni i Hercegovini. Ovdje ćemo donijeti neka reagovanja i pozdrave sa tuzlanskog područja. Već, petog decembra, oglasilo se Narodno vijeće Kalesije, u kojem se navodi slijedeće *prigodom osobite radosti svečane proklamacije Jugoslavije Kraljevinom, pod žezlom, slavom ovjenčane dinastije Karđorđevića, molimo Vladu Srba, Hrvata i Slovenaca, da naše patriotske čestitke, osjećaje kao i izražaje odanosti i vjernosti prema Previšnjoj dinastiji, podastre do podnožja Previšnjeg prijestolja.* Pozdrav su u ime Narodnog vijeća Kalesije potpisali Petar Mitrović, predsjednik i Milan Bešlić, sekretar.²⁹

26 "Proglas Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu", *Narodno jedinstvo*, br. 33, 4. decembar 1918, 1. Proglas je izdat 3. decembra 1918. godine, a isti su u ime Glavnog odbora i Narodne vlade potpisali Gligorije Jeftanović i Atanasije Šola.

27 "Pozdrav Narodnog vijeća i Narodne vlade regentu", *Narodno jedinstvo*, br. 33, 4. decembar 1918, 1.

28 "Pozdravi kralju Petru i srpskoj vojsci", *Narodno jedinstvo*, br. 33, 4. decembar 1918, 1. Kao po nekom nepisanom pravilu, uslijedili su pozdravi sa svih strana Bosne i Hercegovine. Pozdrave je uputilo i sarajevsko okružno i kotarsko Narodno vijeće kličući kralju Petru, regentu i dinastiji Karđorđevića. Vidi: "Pozdravi sarajevskog okružnog i kotarskog Narodnog vijeća", *Narodno jedinstvo*, br. 33, 4. decembar 1918, 1. Četvrtog decembra u Sarajevu je održana svečana manifestacija prigodom ujedinjenja, na kojoj se između ostalog pjevala himna "Bože pravde". Vidi: "Manifestacije", *Narodno jedinstvo*, br. 34, 5. decembra 1918, 3. U kolikoj mjeri su Srbi preuzeli inicijativu na političkom, ali i svakom drugom polju govori i činjenica o promjeni imena ulica u Sarajevu. Naime, 4. decembra, ranija ulica Franje Josipa preimenovana je u ulicu kralja Petra, a Čemaluša ulica u Aleksandrovu ulicu. Vidi: "Gradske vijesti", *Narodno jedinstvo*, br. 35, 6. decembar 1918, 3.

29 "Pozdravi kralju Petru i regentu", *Narodno jedinstvo*, br. 34, 5. decembar 1918, 2. U odvojenoj

Poklonstvenu depešu kralju Petru poslao je i odbor Narodnog vijeća u Puračiću. Tom prilikom su održane i vjerske svečanosti i bogoslužjenja u puračkoj crkvi i džamiji, uz vidljivo isticanje narodnih zastava.³⁰ Povodom proglašenja Kraljevstva SHS, u Tuzli je održana svečanost, na kojoj su iznad svega isticane svesrpske zasluge za ujedinjenje u duhu veličanja Srba, srpske dinastije i svesrpskog elementa. Naime, na skupu je prije svih govorio pop Matija Popović (u svojstvu izaslanika Narodnog vijeća), koji je ispred članova Narodnog vijeća javno proklamovao ujedinjenje svih zemalja SHS u jedinstvenu Kraljevinu Jugoslaviju. Rudari su intonirali “srpsku narodnu himnu”. Nakon toga srpska vojska, je sa ostalim otišla u srpsko-pravoslavnu crkvu. Analizirajući svečanost i manifestaciju proslave ujedinjenja vidljivo je da je gotovo cijela proslava protekla u veličanju srpstva. Postavlja se pitanje zašto i kako je pop Matija Popović, bio izaslanik Narodnog vijeća, za proklamaciju ujedinjenja, kada je tu ulogu trebao imati neko iz sastava Narodnog vijeća Tuzle. Nadalje, zašto je intonirana samo himna “bože pravde” kada ista ne oslikava jedinstvo sva tri naroda, već samo jednog, srpskog. Zatim, prisustvo srpske vojske, svečana vjerska bogoslužjenja u pravoslavnoj crkvi, itd, govore na jedan direktan način, da je novostvorena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, bila prije svega Kraljevina Srba. Istina, u nastavku svečanosti u Tuzli, poslije bogoslužjenja u pravoslavnoj crkvi, bogoslužjenje je održano i u rimokatoličkoj crkvi, jevrejskom hramu, te *konačno u podne u čaršijskoj džamiji*. Nakon toga govore su održali i župnik Anđelović i muftija Maglajlić. U poslijepodnevnim satima održana je i svečana sjednica gradskog zastupstva, na kojoj je govorio gradski načelnik.³¹ Činjenica da je tek na kraju svečanosti održana svečana sjednica gradskog zastupstva, govori, u kolikoj mjeri će vjera i crkva (pravoslavna) imati uticaja u novoj državi.

Pozdrave u ime ujedinjenja uputili su i najviši predstavnici političkog, vjerskog, sudskog života u Gradačcu i to: činovnici kotarskog ureda, poreznog ureda i kotarskog suda, gradsko vijeće, vakufsko-mearijski odbor (u ime odbora i svih Muslimana cijelog kotara), župnik Andrija Mlakić u ime katoličkog stanovništva, paroh Dušan Tešić u ime srpsko-pravoslavnog stanovništva, te predsjednik hrvatske čitaonice. Svi oni su pred kotarskim predstojnikom i predsjednikom kotarskog odbora Narodnog vijeća, izrazili nepokolebljivu vjernost i odanost kralju i dinastiji Karađorđevića.³² Povodom proglašenja ujedinjenja, *Narodno jedinstvo* je redovno

---

poruci pozdrave su uputili i Muslimani općine Kalesija, koji šalju *bratske pozdrave mladoj Jugoslaviji*. U ime odbora, pozdrav je potpisao Hrustan Trbić. Ujedinjenje je pozdravio i Predsjednik vijeća u Osmacima, sveštenik Dušan Mitrović.

30 “Povodom proglašenja kraljevstva SHS”, *Narodno jedinstvo*, br. 35, 6. decembar 1918, 1.

31 “Povodom proglašenja kraljevstva SHS”, *Narodno jedinstvo*, br. 38, 9. decembar 1918, 2. Iz Tuzle su upućeni pozdravi i izjave lojalnosti u ime seoskog stanovništva tuzlanskog kotara, koje su uputili Ahmet-aga Kovačević, Ilija Piljić i Luka Ivković. Vidi: *Narodno jedinstvo*, br. 39, 10. decembar 1918, 1. U ime kotarskog ureda u Kladnju “činovništvo, učiteljstvo i ostalo namješteništvo, ovoga kotara, sjedinjene, nezavisne Jugoslavije...podastire izraz nepokolebive vjernosti i odanosti...”. Vidi: *Narodno jedinstvo*, br. 41, 12. decembar 1918, 1.

32 “Povodom proglašenja kraljevstva SHS”, *Narodno jedinstvo*, br. 38, 9. decembar 1918, 2. Povodom ujedinjenja iz Gradačca je upućena čestitka i u ime učiteljskog zbora narodne osnovne škole

u svakom broju donosilo pozdrave i izjave lojalnosti iz svih krajeva Bosne i Hercegovine.³³

Iako su svi kotarski i okružni uredi, kao i uticajni politički, vjerski i drugi zvaničnici požurili sa izjavama, mjesta u novoj državi bilo je prije svega za Srbe. Čak ni Hrvati i Slovenci nisu bili značajan državnički i politički faktor, a Bošnjaci pogotovo. Bošnjaci su za Srbiju i Srbe bili i ostali samo Srbi, koji su prihvatili vjeru Islam. Tome u prilog govori i činjenica, iznesena u jednoj od kolumni *Narodnog jedinstva*, gdje se navodi *Srbi muslimani iz Bosne i Hercegovine smatraju se presretnim što iz svoje domovine mogu čestitati ...naglašavajući i ovom prilikom svoju nepokolebivu vjernost i odanost*. Ti, kako ih list naziva *Srbi muslimani* bili su: Smail-aga Ćemalović, Salih Safet ef. Bašić, dr. Murad Sarić, Husa-ga Ćišić i Ibrahim ef. Sarić.³⁴

U razgovorima o formiranju nove vlade, *Narodno jedinstvo* prenosi informacije o konačnom dogovoru, 16. decembra po kojem je u Beogradu postignut dogovor između svih stranaka za obrazovanje vlade, koju sačinjava 16 ministarstava, te ministar predsjednik i njegov zamjenik, kao ministri bez portfelja. Po tome dogovoru Ministarstvo zdravstva je bilo planirano za Bošnjaka. Međutim, dogovor je propao jer je već 17. decembra mandatar za sastav nove vlade, Nikola Pašić, podnio ostavku.³⁵ Ne znajući za Pašićevu ostavku, pitanje formiranja vlade bilo je i na dnevnom redu Glavnog odbora Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu. Naime, na XXI sjednici Glavnog odbora, od 17. decembra, prihvatajući službeno saopštenje kancelarije Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS u Beogradu, o formiranju vlade, zaključuje da Glavni odbor predloži za jedno ministarstvo Mehmeda Spahu.³⁶

Nakon ostavke Pašića, ulogu mandatar za sastav nove vlade preuzeo je Stojan Protić, te je 20. decembra formirana vlada. U sastav nove vlade, ispred Bošnjaka, ušao je predloženi Mehmed Spaho, koji je preuzeo resor šuma i rudnika.³⁷ U sastav Državne vlade Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, iz Bosne i Hercegovine ušli su i Uroš Krulj, ministar narodnog zdravlja i Tugomir Alaupović, ministar vjera.

Obrazovanjem državne vlade Kraljevstva SHS, prestale su funkcije Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, o čemu je odmah obaviješten Ante Trumbić, ministar vanjskih poslova.³⁸ Na taj način je prestala funkcija Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu, o čemu je službeno obaviješten Atanasije Šola, od Svetozara

---

u Gradačcu. Vidi: "Povodom proglašenja Kraljevstva SHS", *Narodno jedinstvo*, br. 39, 10. decembar 1918, 1.

33 Sa prostora tuzlanskog kotara izjave lojalnosti uputili su između ostalih kotarski uredi u Gračanici i Kladnju.

34 "Gradske vijesti", *Narodno jedinstvo*, br. 43, 14. decembar 1918, 3.

35 "Pri zaključku lista", *Narodno jedinstvo*, br. 46, 17. decembra 1918, 3.

36 "Saopštenje o XXI sjednici Glavnog odbora NV SHS za Bosnu i Hercegovinu, od 17. decembra", *Narodno jedinstvo*, br. 48, 19. decembra 1918, 1.

37 "Pri zaključku lista", *Narodno jedinstvo*, br. 50, 21. decembar 1918, 3.

38 "Prestanak funkcija N. V. S. H. S. U Zagrebu", *Narodno jedinstvo*, br. 51, 22. decembar 1918, 2.

Pribičevića, ministra unutrašnjih poslova. Naime, u dopisu br. 11.663 Ministar unutrašnjih poslova, po ovlaštenju ministarskog savjeta, obavjestio je Narodnu vladu i njenog predsjednika o formiranju državne vlade. Također ga obavještava koje resore preuzima nova državna vlada, te da je prestala funkcija Narodnog vijeća, kao administrativnog tijela, te se od tog časa članovi Narodnog vijeća smatraju članovima privremenog Narodnog predstavništva.³⁹

Od obrazovanja centralne vlade u Beogradu, prestalo je postojati Narodno vijeće SHS, a u skladu sa tim i sve pokrajinske vlade bile su obavezne da podnesu ostavke. Novoimenovane vlade, odnosno njihova povjereništva, bila su stavljena pod kontrolu i nadležnost državnih ministarstava u Beogradu. Na taj način je ignorisan zahtjev Narodnog vijeća SHS, da se do saziva Ustavotvorne skupštine zadrže postojeći pokrajinski organi vlasti.

Nova država, stvorena na osnovama hegemonije jednog, srpskog naroda, nad ostalim južnoslavenskim narodima, već na početku nije obećavala sreću i prosperitet. Iako su kolumne *Narodnog jedinstva* bile prepune hvalospjeva novoj državi, kraljevskoj dinastiji i Srbiji, stvarno stanje je bilo sigurno sasvim drugačije. Iako se na svaki način, kroz kolumne lista, nastojalo istaći jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, uvidjeće se da u praksi to neće ići tako lahko, a što se potvrdilo već pri konstituisanju državne vlade.

Zaključak

Završetak Prvog svjetskog rata i raspad Austro-Ugarske monarhije doveo je do korjenitih promjena na Balkanskom poluotoku, ali i šire. Bosna i Hercegovina, kao izrazito specifična geopolitička cjelina sa izraženim ekonomsko-socijalnim, kulturno-vjerskim i tradicijskim razlikama, prošla je kroz naročito burna dešavanja. Stoga će Bosna i Hercegovina u najvećoj mjeri i osjetiti posljedice svejugoslovenske politike, odnosno ideje ujedinjenja u zajedničku državu.

Još od perioda osmanske, a naročito austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini, svi planovi srpske politike su u krajnjem podrazumijevali spajanje bosanskohercegovačkih prostora sa Srbijom. Tokovi sveukupnog života u dobroj mjeri su bili diktirani iz centrala u Beogradu, ali i Zagrebu, koji su usmjerili put Bosne i Hercegovine, ka njenom uključenju, prvo u Državu SHS, a kasnije i Kraljevinu. Kao rezultat takve politike vezanja za nacionalne matice, Srbi i Hrvati, su na taj način i u ime Bošnjaka odlučivali o daljnjoj sudbini Bosne i Hercegovine. Naime, dva od tri politička faktora u Bosni i Hercegovini (Srbi i Hrvati), opredjeljujući se za uključenje Bosne i Hercegovine u novu, zajedničku državu, Bošnjacima nisu ostavili mogućnost izbora.

Naročito je u političkom životu Bosne i Hercegovine, te njenim izvršnim organima, bila naglašena srpska orijentacija, čiji su ciljevi, ali i zadaci bili, da

³⁹ "Obrazovanje državne vlade i prve upravne promjene po tom", *Narodno jedinstvo*, br. 54, 26. decembar 1918, 1.

djeluje na planu uključenja Bosne i Hercegovine u zajedničku državu, sa Srbijom. Tome u prilog govori i činjenica da je u radu Vlade bila izrazito naglašena prosrpska orijentacija, iako se formalno vodilo računa o nacionalnom ključu, te su potpredsjednici Narodnog vijeća bili Hrvat i Bošnjak. Naime, od 25 članova Glavnog odbora Narodnog vijeća za Bosnu i Hercegovinu, njih 13 su bili Srbi, sedam Hrvati, a samo pet Bošnjaci. S druge strane, u Narodnoj Vladi, od ukupno 12 članova, sedam mjesta je pripalo Srbima, četiri Hrvatima, a samo jedno mjesto Bošnjacima.

Stoga ne treba čuditi da su još prije zvaničnog ujedinjena sa Srbijom, pojedini mjesni odbori Narodnog vijeća (u kojima su Srbi imali većinu) proglasili krajem novembra ujedinjenje sa Kraljevinom Srbijom, a da pri tome nisu snosili nikakve konsekvence. Takav odnos i odluke lokalnih, nižih organa vlasti, koji nije bio u skladu sa intencijama Glavnog odbora, odnosno najvišom izvršnom vlašću, mogao bi se najblaže okarakterisati antidržavnim djelovanjem.

S druge strane, i najveća izvršna vlast Bosne i Hercegovine, u suštini je bila srbofilska, odnosno prosrpska, pa stoga ne treba čuditi odnos i odluke nižih, mjesnih odbora. Naime, jedna od prvih odluka Narodne vlade bila je da se pozove srpska vojska. Jednom kada je prešla Drinu, srpska vojska je u budućnosti bila garant uspjeha provođenja srpske politike u Bosni i Hercegovini. Tome u prilog govori i činjenica da su srpske jedinice, učestvovala u gušenju akcija radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini. Dakle, ista ona vojska koja je došla da “zaštiti” bosanskohercegovački narod, okrenula se protiv njega. Uostalom, riječ je o istoj vojsci koja je ranijih godina (ali i stoljeća), kad god bi imala priliku, činila zločine nad nesrpskim stanovništvom Bosne i Hercegovine. Ujedinjenje na takvim sjećanjima na zločine, ali i drugim, mnogobrojnim kontradiktornostima, od historijskih, ekonomsko-političkih, kulturnih, vjerskih, tradicijskih, nije moglo dati željene rezultate. Nova država, iako je imala potencijale i mogućnost za brži razvitak, baziran na ravnopravnosti svih njenih naroda, uz uvažavanje svih raznolikosti koje su ti narodi sa sobom unijeli u novu državu, ubrzo ih je iznevjerila.

Velikosrpska politika, bazirana na stvaranju Velike Srbije, te hegemonije srpskog, nad ostalim narodima, bila je vidljiva još i prije samog čina ujedinjenja, ali je od ujedinjenja, ona definitivno naglašena, nakon čega više nije bilo povratka. Činom ujedinjenja, 1. decembra, te obrazovanjem prve Zajedničke vlade, 20. decembra 1918. godine, smanjene su kompetencije najviših privremenih organa vlasti u Bosni i Hercegovini. Smanjenjem kompetencija i oduzimanjem samostalnosti, novouspostavljeni režim u Kraljevini SHS, je bio izrazito centralistički i išao je na likvidaciju onih prava, koja su do tada imala Narodna vijeća i Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu. Pri tome su Bošnjaci svakako prošli najgore, budući da nisu imali takvu političku snagu, da bitnije utiču na dalji tok historijskih dešavanja u novoj državi.

Dešavanja vezana za novembar i decembar 1918. godine, a koja prenosi *Narodno jedinstvo*, u svojim kolumnama, su itekako cenzurisana, na način da su

prenošene zvanične informacije koje su išle u prilog novoj vlasti. Prorežimski medij, kakvo je bilo *Narodno jedinstvo*, prenosio je informacije koje su veličale novi poredak, ideju ujedinjenja, samo ujedinjenje i nadasve, sve ostalo što je nosilo prefiks srpskog. U veličanju srpske vojske, srpskog roda, oružja, dinastije, itd. nije se mogla ni nazrijeti ravnopravnost i jednakost naroda, koji su ušli u zajedničku državu.

Nemajući izbora, bošnjački političari, ali i vjerski predstavnici, na čelu sa reis-ul-ulemom Čauševićem, prihvatili su ideju ujedinjenja. Uzimajući u obzir značaj “dobrovoljnog” prihvatanja novih ideja i nove države, od strane bošnjačkog stanovništva, *Narodno jedinstvo* redovno prenosi sve informacije vezane za izjave lojalnosti i prihvatanja nove države. Koliko su bile važne za režim izjave lojalnosti Bošnjaka govori i činjenica da nisu prenošene izjave isključivo visokih vjerskih ili političkih zvaničnika, nego i običnog stanovništva, pa čak i iz malih mjesta kakvo je bila Kalesija.

Iako režimski medij, *Narodno jedinstvo* predstavlja dragocjene izvore informacija za sagledavanje i proučavanje pitanja stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Čak i one uljepšane i “frizirane” informacije, daju historičaru, na jedan posredan način, određena saznanja o samom režimu, političkim odnosima, svakodnevnom životu, itd. Zato štampa za historičare predstavlja nezaobilazne historijske izvore neophodne za potpunije razumijevanje određenih događaja i rekonstrukciju prošlosti. Naime, zvanični podaci, sadržani u arhivskoj građi oficijelne provenijencije, uglavnom sadržavaju suhoparne činjenice o administrativnim, državničkim, političkim, vojnim i drugim događajima. S druge strane, izvori koje crpimo iz štampe daju nam dodatne informacije, neophodne za razumijevanje određenih procesa, a često su bitne i za komparaciju zvaničnih podataka.

Stoga se može zaključiti, da *Narodno jedinstvo*, kao historijski izvor, predstavlja značajan izvor informacija. Međutim, njegovo korištenje u naučno-istraživačkom procesu podrazumijeva obavezno kritički pristup, te komparativni metod, sa svim ostalim, relevantnim, dostupnim historijskim izvorima.

Summary

The end of the First World War and the collapse of the Austro-Hungarian monarchy led to radical changes on the Balkan peninsula, but also wider. Bosnia and Herzegovina, as a particularly specific geopolitical entity with pronounced economic-social, cultural-religious and traditional differences, has gone through particularly turbulent events. Therefore, Bosnia and Herzegovina will, to a large extent, feel the consequences of the all-Yugoslav policy, that is, the idea of unification in a common state.

Ever since the Ottoman, and especially Austro-Hungarian rule in Bosnia and Herzegovina, all Serbian policy plans ultimately implied the merger of Bosnia and Herzegovina with Serbia. The flows of the entire life were dictated from the headquarters in Belgrade, but also to Zagreb, which directed the path of Bosnia and Herzegovina to its inclusion, first in the State of SHS, and later also in the Kingdom. As a result of such a policy of bonding for national minorities, Serbs and Croats, in this way, on behalf of Bosniaks, they decided on the further destiny of Bosnia and Herzegovina. Namely, two of the three political factors in Bosnia and Herzegovina (Serbs and Croats), opting for the inclusion of Bosnia and Herzegovina in a new, common state, did not leave the Bosniaks to choose.

Especially in the political life of Bosnia and Herzegovina and its executive organs, the Serbian orientation was emphasized, whose goals, but also tasks, were to act on the plan of Bosnia and Herzegovina's inclusion in the joint state with Serbia. This is supported by the fact that the pro-government orientation was strongly emphasized in the work of the Government, although the national key was formally taken into account, and the vice-presidents of the National Council were Croat and Bosniak. Namely, out of the 25 members of the Main Board of the National Council for Bosnia and Herzegovina, 13 of them were Serbs, seven Croats, and only five Bosniaks. On the other hand, in the People's Government, out of a total of 12 members, seven seats came to the Serbs, four Croats, and only one place to the Bosniaks.

Therefore, one should not be surprised that even before the official unification with Serbia, certain local committees of the National Council (in which the Serbs had the majority) proclaimed the union with the Kingdom of Serbia at the end of November without any consequences. Such attitude and decisions of local, lower authorities, which were not in accordance with the intentions of the Main Board, or the highest executive power, could be most blatantly characterized by anti-state activities.

On the other hand, even the largest executive power of Bosnia and Herzegovina was essentially Serbophilic, that is, pro-Serbian, and therefore the relationship and decisions of the lower, local committees should not be weighed. Namely, one of the first decisions of the People's Government was to call the Serbian army. Once it crossed the Drina, the Serbian army in the future was a guarantor of the success of the implementation of Serbian politics in Bosnia and Herzegovina. This is supported by the fact that the Serb units participated in the suppression of the actions of the workers' movement in Bosnia and Herzegovina. So, the same army that came to "protect" the people of Bosnia and Herzegovina, turned against it. After all, it is about the same army that in the previous years (but also centuries), whenever it had the opportunity, committed crimes against the non-Serb population of Bosnia and Herzegovina. Uniting on such memories of crimes, but also other, many contradictions, from historical, economic-political, cultural, religious, traditional, could not give the desired results. The new state, although it had the

potential and opportunity for faster development, based on the equality of all its peoples, respecting all the diversity that these nations brought with them into the new state, soon failed them.

The Greater Serbian policy, based on the creation of Greater Serbia, and the hegemony of the Serbian people over the other peoples, was visible even before the very act of unification, but it was definitely emphasized by unification, after which there was no return. By the way of unification, on December 1, and the education of the first Joint Government, on December 20, 1918, the competences of the highest interim authorities in Bosnia and Herzegovina were reduced. By reducing competencies and by taking away independence, the newly established regime in the Kingdom of the SHS was extremely centralist and went to the liquidation of those rights, which until then had the National Councils and the People's Government for Bosnia and Herzegovina. In doing so, the Bosniaks certainly went through the worst, since they did not have such political power, to significantly influence the further course of historical events in the new state.

Events related to November and December 1918, which transmitted the National Unity, in their columns, were highly censored, in the way that official information was transmitted that supported the new government. The press-media, such as National Unity, transmitted the information that exalted the new order, the idea of unification, the unification, and above all, all the rest of the Serbian prefix. In glorifying the Serbian army, Serbian genus, weapons, dynasties, etc. she could not even see the equality and equality of the people who entered the common state.

With no elections, Bosniak politicians, but also religious representatives, led by reis-ul-ulema Čaušević, accepted the idea of unification. Taking into account the importance of "voluntary" acceptance of new ideas and the new state by the Bosniak population, the National Unity regularly transfers all information related to the statements of loyalty and acceptance of the new state. How important were the Bosniak loyalty regime's statement is that the statements of exclusively high religious or political officials, as well as ordinary people, and even from small towns such as Kalesi were not transmitted.

Although it was newspaper operated by the regime, the National Unity represents precious sources of information for the examination and study of the question of the creation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Even beautified and "edited" information give a historian, in an indirect way, certain knowledge about the regime itself, political relations, everyday life, etc. That is why the press for historians represents the inevitable historical resources necessary for a more complete understanding of certain events and the reconstruction of the past. Namely, the official data, contained in the archival material of official provenance, generally contain drama facts about administrative, state, political, military and other events. On the other hand, the resources we extract from the press give us additional information, necessary for understanding certain processes, and often are also important for the comparison of official data.

Therefore, it can be concluded that the National Unity as a historical source represents an important source of information. However, its use in the scientific and research process involves a compulsory critical approach, and a comparative method, with all other, relevant, accessible historical sources.

